Р Е Ц Е Н З И Я

на доц. д.н. Венцислав Мучинов

за дисертацията на *доц. д-р Спас Ташев*

БЪЛГАРСКИТЕ ОБЩНОСТИ В АЛБАНИЯ И КОСОВО. ОБЩЕСТВЕНО-ПОЛИТИЧЕСКИ ПРОЦЕСИ И ДЕМОГРАФСКИ ПОСЛЕДИЦИ (1913–2023). ДИСЕРТАЦИЯ ЗА ПРИСЪЖДАНЕ НА НАУЧНАТА СТЕПЕН „ДОКТОР НА НАУКИТЕ“. СОФИЯ, 2024, 265 с.

Проблемът за българската диаспора извън политическите граници на България не престава да вълнува българското общество вече близо век и половина – като се започне още от първите следосвобожденски десетилетия и се стигне чак до наши дни. Тази тема става особено актуална след войните от 1912–1918 г. и последвалите ги национални катастрофи, оставили извън пределите на българската държава многобройно население от български произход. След продължително прекъсване по време на комунистическия режим, интересът към тази проблематика се възроди в пълна степен през последното десетилетие на XX и началото на XXI в. В резултат на този интерес бяха издадени редица проучвания и документални издания за българските общности в съседните балкански държави, в пределите на някогашната Руска империя, в страните от Централна и Западна Европа, Америка и др. Разбираемо интересът на родните изследователи е концентриран върху трагичната съдба на македонските и тракийските българи, докато проучването на други по-малобройни български общности остава на второстепенен план. Такъв е случаят с българите в пределите на съвременните държави Албания и Косово, представляващи най-западните исторически български общности на Балканите. Въпреки че през последните две десетилетия съдбата на тези общности е обект на проучвания от страна на български историци и етнографи, като Светлозар Елдъров, Веселка Тончева и др., все още липсва задълбочено историко-демографско изследване, проследяващо динамиката в броя и териториалното разпределение на българското население в Албания и Косово през периода от официалното признаване на албанската независимост през 1913 г. до наши дни.

Безспорен принос в проучването на този проблем представлява представеният от доц. д-р Спас Ташев дисертационен труд, посветен на българските общности в Албания и Косово. Авторът има дългогодишен изследователски интерес към българските общности в тези страни, който датира още от началото на демократичните промени в Албания през 90-те години на миналия век. Неговите проучвания по темата добиват завършен вид в настоящата дисертация, която си поставя за цел не само да проследи и анализира демографските процеси, които са протичали сред българските етнически общности в Албания и Косово в продължение на над едно столетие, но и да формулира конкретни предложения за адекватни политики на българската държава спрямо тези общности.

За целите на изследването са издирени, систематизирани, обработени и анализирани различни документи от български, албански, османотурски, сръбски, френски, австро-унгарски, италиански и пр. произход, съдържащи информация за промените в числеността на българите и обитаваните от тях селища в Албания и Косово. Приносен момент представлява въвеждането в научно обръщение на слабо известни или непознати до този момент за българската наука статистически данни за българите в Албания и Косово, като данните от османските вилаетски годишници (*салнамета*) от периода от преди 1912 г.; от преброяванията на населението, проведени от френските и австро-унгарските окупационни власти в контролираните от тях части на Албания през 1918 г., в заключителния етап на Първата световна война; от проведеното през 1942 г. от Италия преброяване на населението в Албания, Косово и Западна Македония; и др.

За нуждите на изследването С. Ташев разработва *специфична методология* за изучаване на демографските процеси сред българските общности в Албания и Косово, което се налага поради факта, че през по-голямата част от проучвания период българската идентичност на въпросните общности е частично или изцяло отричана от властите в страните, в които попадат в резултат на големите териториални промени на Балканите през 1913 г. Тъй като изследването има безспорен интердисциплинарен характер, в него се използват принципи и методи, характерни за историческата демография, съвременната демографска статистика, етнологията, географията, лингвистиката и други науки, имащи отношение към изследваната проблематика. Чрез тях издирените исторически и съвременни статистики и документи за българските общности в Албания и Косово са подложени на анализ, целящ изясняване на

особеностите на тяхното възпроизводство и динамиката в числеността и териториалното им разпределение.

В *структурно отношение* дисертацията се състои от увод, изложение от три основни глави, заключение, библиография на използваните извори и литература, списък на съкращенията и приложения с общ обем от 265 страници.

В увода са представени изворовата и историографската база на изследването, целите и задачите, които се поставят за реализация в настоящия дисертационен труд, както и използваните методи на изследване. В трите глави на изложението хронологично са проследени и анализирани промените в числеността на българското население в Албания и Косово (както общо за двете страни, така и по отделни селища и региони) за един продължителен период от над един век. В Първа глава на дисертационния труд се разглежда формирането и развитието на българските общности в Албания и Косово от Средновековието до 1925 г., когато окончателно се оформят границите на албанската държава и на Косовската област в състава на Сърбия/Югославия. Очертани са основните райони и селища в Албания и Косово, обитавани компактно от български общности през втората половина на XIX и през първите десетилетия на XX в. Във Втора глава се проучва периодът от 1925 до 1990 г. – период, в началото на който българската общност в Албания е частично призната, а след 1944 г. нейната идентичност не само е напълно отричана, но и попада под ударите на македонизма. В Трета глава се разглежда състоянието на българските общности в Албания и Косово от началото на демократичните промени през 1990 г. до наши дни, като се анализират събитията, довели до официалното признаване на българите в Албания за национално малцинство през 2017 г. и действията за признаване на българската общност в Косово.

В изложението на дисертацията С. Ташев детайлно проучва и анализира политическите и социално-икономическите фактори, оказващи влияние върху динамиката в числеността и териториалното разпределение на българските общности в Албания и Косово през изследвания период – отношението на албанските и сръбските/югославските власти към българите в Албания и Косово; влиянието на съседните балкански държави и преди всичко на пропагандирания от югославска страна след 1944 г. македонизъм; липсата до 1990 г. на последователна политика от страна на българската държава за признаване на културно-просветните права на албанските и косовските българи; и др.

В дисертацията е отделено специално внимание на проблемите, пред които са изправени българските общности в Албания и Косово в съвременността, най-значимият от които е опасността от загуба на родния език сред лицата, мигрирали в градовете във вътрешността на двете страни. С. Ташев предоставя конкретни препоръки за подобряване на работата на българската държавна администрация при установяването на българския произход на българите от Албания и Косово. Според автора, България трябва да подкрепи активизирането на културните и образователните контакти на тамошните българи с българската държава, както и да насърчи сезонните и другите видове трудови миграции на албанските и косовските българи, които не само ще допринесат за българската икономика, но и ще им позволят да намерят професионална реализация, без да се налага завинаги да напуснат историческите си обитания.

Направеният преглед на представения от доц. д-р Спас Ташев дисертационен труд позволява констатацията, че изследването съдържа редица приноси и има важна значимост както за науката, така и за обществото, включително за българските държавни институции.

Научни приноси:

- За първи път в българската наука се извършва цялостно и задълбочено изследване с интердисциплинарен характер, проследяващо и анализиращо промените в броя и териториалното разпределение на населението от български произход в Албания и Косово за един продължителен период от над един век.
- Издирени и въведени в научно обръщение са непознати или слабо известни за родните изследователи архивни документи и публицистични материали от български, албански, османотурски, сръбски, френски, австро-унгарски и пр. произход, съдържащи данни за историко-демографското развитие на българските общности в Албания и Косово.
- Детайлно изяснени са различните фактори от политическо, социално-икономическо и пр. естество, оказващи влияние върху развитието на българските общности в посочените страни от Западните Балкани. Въз основа на това са очертани основните проблеми, пред които са изправени българските общности в Албания и Косово в съвременността.

Значимост за обществото:

- Дисертацията, публикувана впоследствие като монография, би запознала както научната общност, така и широката българска общественост с историко-демографското развитие на най-западните исторически български общности на Балканите – тези в Албания и Косово.
- Изследването има потенциала да подпомогне усилията на българските държавни институции за разработването на адекватни политики за подпомагане и съхраняване на българските общности в страните от Западните Балкани. То би се превърнало и в ценен инструмент за българската дипломация в отстояването на европейско ниво на българските позиции в сложните отношения с Република Северна Македония. Това определя и неговата актуалност в контекста на съвременната геополитическа ситуация на Балканите и света.

Същевременно към представения дисертационен труд могат да се отправят следните *препоръки*, с оглед най-вече на неговото бъдещото издаване като монография:

- Направеният в увода историографски преглед (с. 6–17) може да бъде представен по-стегнато, без да се дава подробно описание на всяка една публикация по темата, тъй като застъпваните от техните автори тези се разглеждат в по-нататъшното изложение на труда. Същевременно е необходимо да се разшири представянето на използваните в изследването архивни документи и материали (с. 18–20). Както вече се посочи, тези документи съдържат слабо известни или непознати до този момент статистико-демографски данни за българските общности в Албания и Косово, поради което тяхното издирване и въвеждане в научно обръщение трябва да бъде изтъкнато като принос и представено по-обстойно.
- В изложението на дисертацията би било добре да се акцентира по-силно на приносите на автора, които следва да бъдат систематизирани и обобщени в заключителната част на изследването.
- Във връзка с оформянето на труда за публикуване като монография би било добре да се изготви географски показалец и списък с настъпилите през изследвания период промени на имената на разглежданите населени места в Албания и Косово. Могат да се изготвят и подробни карти на отделните райони в двете страни, обитавани компактно от български общности в

миналото и съвременността. Това ще допринесе за популяризирането на труда не само сред представителите на научната общност, но и сред по-широк кръг читатели, интересуващи се от съдбата на българските общности извън пределите на страната.

Във връзка с настоящата процедура за придобиване на научната степен „доктор на науките“ от доц. д-р Спас Ташев е необходимо да се отчете, че в автореферата на дисертацията достоверно са представени основните компоненти на изследването и са изтъкнати най-значимите приноси на труда. По темата на дисертационния труд доц. д-р С. Ташев е участвал с доклади в три научни форума, подготвил е 8 публикации на български, английски и албански език, и е предоставил списък със 7 цитирания на негови трудове по темата на дисертацията. Представената от доц. Ташев справка за изпълнение на минималните изисквания на БАН за придобиване на научната степен „доктор на науките“ показва, че той не само е изпълнил, но и значително е надхвърлил въпросните изисквания.

В заключение искам да заявя убедеността си, че представената от доц. д-р Спас Ташев дисертация „Българските общности в Албания и Косово. Обществено-политически процеси и демографски последици (1913–2023)“ представлява едно актуално, задълбочено и детайлно интердисциплинарно изследване, основано на значителна изворова и историографска база. Изследването съдържа редица приноси и има важна значимост както за науката, така и за обществото, включително за българските държавни институции. Това ми дава основание в качеството ми на член на Научното жури да гласувам с „ДА“ за присъждане на доц. д-р Спас Ташев на научната степен „доктор на науките“ в област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.2. История и археология.

гр. София,
10.12.2024 г. /доц. д.н. Венцислав Мучинов/